

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 360

Agrobiznes 2014

Problemy ekonomiczne i społeczne

Redaktorzy naukowi
Anna Olszańska
Joanna Szymańska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Joanna Świrska-Korlub

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-458-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Romuald Jończy , Problem nierejestrowanej emigracji definitywnej (emigracji zawieszonyj) w badaniu procesów społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich	11
Agnieszka Baer-Nawrocka , Zmiany w spożyciu i stopniu samowystarczalności żywnościowej w Unii Europejskiej	19
Katarzyna Kokoszka , Finansowanie UE dla zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich – wsparcie dla rolnictwa czy rozwoju regionalnego?	28
Walenty Pocza , Wspólna waluta euro – potencjalne skutki jej wprowadzenia dla rolnictwa w Polsce	37
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , Struktura agrobiznesu w Polsce i jego znaczenie w gospodarce w kontekście integracji z UE	47
Józef Kania , System wiedzy i informacji rolniczej w rolnictwie polskim	55
Marek Wigier , Polityka rolna i zmiany strukturalne w rolnictwie polskim po akcesji do UE	63
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , Zróżnicowanie poziomu absorpcji funduszy unijnych w kujawsko-pomorskim w kontekście byłych granic zaborów	72
Ryszard Kata , Działalność banków w sferze obsługi finansowej agrobiznesu w Polsce	82
Jarosław Gołębiewski , Zmiany produktywności pracy w łańcuchu żywnościowym w Polsce	91
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Partycypacja pracownicza w przedsiębiorstwach agrobiznesu z perspektywy ustawodawstwa	99
Tomasz Pajewski , Wpływ funduszy unijnych na rozwój aktywów trwałych w polskim rolnictwie	108
Krzysztof Firlej , Źródła transferu wiedzy i technologii w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego	117
Grzegorz Spychalski , Wyzwania rozwoju regionalnego w kontekście procesów globalizacyjnych	126
Barbara Gołębiewska , Przestrzenne zróżnicowanie powiązań rolnictwa z otoczeniem w latach 2004-2012	141
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Doskonalenie jakości zarządzania warunkiem konkurencyjności w agrobiznesie	151
Małgorzata Juchniewicz , Źródła przewagi konkurencyjnej gospodarstw rolniczych użytkujących zasoby własności rolnej Skarbu Państwa	158

Marta Domagalska-Grędyś , Procesy tworzenia grup producentów rolnych a koniunktura gospodarcza w Polsce (2000-2013).....	167
Iwona Kowalska , Wsparcie finansowe konkurencyjności sektora agrobiznesu w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.....	178
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Ocena wykorzystania środków PROW 2007-2013 na ułatwianie startu młodym rolnikom	188
Danuta Kołodziejczyk , Infrastruktura w rozwoju społeczno-gospodarczym gmin w Polsce.....	198
Anna Jankowska , Zmiany struktury gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej w Polsce na tle krajów EŚiW po ich akcesji do UE.....	208
Eugeniusz Niedzielski , Przekształcenia sektora państwowego w rolnictwie..	219
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Zmiany strukturalne w rolnictwie duoregionu Pomorze	227
Anna Bisaga , Instytucjonalne uwarunkowania dyfuzji wiedzy w rolnictwie na przykładzie badań w województwie opolskim	236
Alina Daniłowska , Koncepcja dóbr publicznych a rolnictwo	244
Katarzyna Żmija , Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich przy wykorzystaniu środków Unii Europejskiej.....	253
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Rozwój przedsiębiorczości w świetle integracji z Unią Europejską na przykładzie gminy Lubicz.....	262
Aleksander Grzelak , Procesy odnowienia majątku w gospodarstwach rolnych w Polsce w świetle wyników rachunkowości rolnej (FADN)	273
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Ocena przebiegu i realizacji działań zawartych w I osi „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego” PROW 2007-2013.....	281

Summaries

Romuald Jończy , Problem of unregistered definite emigration (suspended emigration) in the study of socio-economic processes in the rural areas ...	18
Agnieszka Baer-Nawrocka , Changes in the consumption of agri-food products and food self-sufficiency in the European Union.....	27
Katarzyna Kokoszka , Financing of EU for rural areas sustainable development – support for agriculture or for regional development?.....	36
Walenty Poczta , Euro, common currency – potential results of its introduction for agriculture in Poland.....	46
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , The structure of agribusiness in Poland and its importance in the economy in the context of the EU integration ...	54
Józef Kania , Agricultural knowledge and information system in Polish agriculture	62

Marek Wigier , Agricultural policy and structural changes in Polish agriculture after the accession to the EU	71
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , The variation in the absorption of EU funds in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship in the context of the former borders of the partitions	81
Ryszard Kata , The activities of banks in the area of financial services for agribusiness in Poland	90
Jarosław Gołębiewski , Changes of labor productivity in the food chain in Poland	98
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Employee participation in agricultural companies – a legislative perspective	107
Tomasz Pajewski , Impact of EU funds on development of fixed assets in Polish agriculture	116
Krzysztof Firlej , Transfer of knowledge and technology in enterprises of the food industry	125
Grzegorz Spychalski , Challenges of regional development in the context of globalization processes	140
Barbara Gołębiewska , Spatial diversity of combining agriculture with the environment in the years 2004-2012	150
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Improvement of management quality as a precondition of competitiveness in agricultural	157
Małgorzata Juchniewicz , Sources of competitive advantage of agricultural businesses using the Agricultural Property Resources of the State Treasury	166
Marta Domagalska-Grędyś , Process of creating agricultural producer groups and economic prosperity in Poland (2000-2013).....	177
Iwona Kowalska , Financial support of the agribusiness competitiveness as part of Rural Development Program	187
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Evaluation of the use of funds RDP 2007-2013 for setting up of young farmers.....	197
Danuta Kołodziejczyk , Infrastructure in social-economic development of gminas in Poland.....	207
Anna Jankowska , Changes in the structure of holdings taking into account the ESU in Poland in the background of the CEEC after the accession to the EU	218
Eugeniusz Niedzielski , Transformations of the state sector in agriculture.....	226
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Structural changes of the agriculture of the duoregion of Pomerania	235
Anna Bisaga , Institutional conditions of knowledge diffusion in agriculture on the basis of the research in the Opole Voivodeship	243
Alina Daniłowska , Public goods concept vs. agriculture	252

Katarzyna Źmija , The development of entrepreneurship in rural areas with the support of the European Union funds	261
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Entrepreneurship development of population of Lubicz commune in the light of integration with the European Union	272
Aleksander Grzelak , The processes of renewal of fixed assets in farms in Poland in the light of results of agricultural accountancy (FADN)	280
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Assessment of the process and implementation of activities in the first axis “Competitiveness Improvement of Agriculture and Forest Sector” between 2007-2013	289

Barbara Gołębiewska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

PRZESTRZENNE ZRÓŻNICOWANIE POWIĄZAŃ ROLNICTWA Z OTOCZENIEM W LATACH 2004-2012

Streszczenie: W opracowaniu zaprezentowano zróżnicowanie przestrzenne powiązań rolnictwa z otoczeniem, analizując produkcję towarową i towarowość produkcji. Przedstawiono zmiany, jakie nastąpiły w wolumenie produkcji przeznaczanej na sprzedaż oraz udziale produkcji towarowej w produkcji globalnej rolnictwa. Stwierdzono, iż istnieje znaczne zróżnicowanie pod względem wytwarzanej produkcji towarowej między poszczególnymi województwami, co można uznać za naturalne, biorąc pod uwagę różnice warunków przyrodniczych. Z tego względu istnieją rejonry predestynowane do określonego rodzaju i kierunku produkcji rolniczej, ze względu na cechy rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Uwzględniając zmiany sytuacji rolnictwa po wejściu Polski do Unii Europejskiej, można stwierdzić, iż następuje zróżnicowanie między województwami i wzrost towarowej produkcji rolniczej w rejonach, w których istnieją korzystne warunki do rozwoju rolnictwa. Największy przyrost produkcji towarowej stwierdzono w województwach mazowieckim, łódzkim i śląskim. Znacznym wzrostem zanotowano także na Lubelszczyźnie.

Słowa kluczowe: produkcja towarowa, towarowość produkcji, powiązania z rynkiem.

DOI: 10.15611/pn.2014.360.15

1. Wstęp

W miarę rozwoju działań gospodarki, jakim jest rolnictwo, coraz bardziej zatracza swój pierwotny charakter, a następujące zmiany powodują, iż dostarcza ono coraz częściej surowców do produkcji żywności, a nie gotowych produktów. Rolnictwo przestało być działem dominującym, a jego udział uległ zmniejszeniu (spadek udziału w PKB z około 30% w 1950 r. do około 3% w 2013 r.)¹. Jak wskazuje Tomczak, dział produkcji rolniczej jest ważnym członem gospodarki narodowej, ale jednocześnie w coraz większym stopniu zależnym od tego, co dzieje się w innych działach tej gospodarki². Zwiększająca się zależność rolnictwa od innych działów gospodarki narodowej

¹ J. Kania, 2009, *Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich w jednoczącej się Europie*, „Aura, Ochrona Środowiska”, nr 1.

² F. Tomczak, 2000, *Doświadczenia światowe rozwoju rolnictwa*, Roczniki Naukowe SERiA, t. II, z. 1.

wskazuje na konieczność rozwoju powiązań rolnictwa z gałęziami gospodarki, przedsiębiorstwami przetwórczymi czy handlowymi, które dostarczają produktów do produkcji żywności. Skutkuje to procesami, dzięki którym rolnictwo nabiera cech działalności przemysłowej, co przejawia się we wprowadzaniu przemysłowych metod organizacji produkcji uwzględniającej wymagania handlu i przemysłu rolno-spożywczego. Mimo znacznego „uprzemysłowienia” produkcji rolniczej poszczególne rejony naszego kraju różnią się znacznie warunkami uniemożliwiającymi wyrównywanie się jej poziomu. Nie jest to czymś nienaturalnym, a można nawet uznać to za pewną wartość pod względem kulturowym czy środowiskowym.

Jednak z punktu widzenia dochodowości rolnictwa należy stwierdzić, iż pozycja rolników na rynku jest szczególna. Sezonowość wytwarzania, nietrwałość produktów rolniczych, długi okres produkcji podnoszą ryzyko i stwarzają konieczność niekiedy szybkiej sprzedaży produktów. Powstaje zatem sytuacja uzależniająca producentów od warunków otoczenia. Problemem jest także mała elastyczność popytu na produkty rolne. Ocenia się, iż obecnie w Polsce około 12% ogółu gospodarstw o obszarze powyżej 1 ha UR posiada zdolności konkurencyjne na europejskich rynkach rolnych³.

Zagadnienia związków gospodarstw z otoczeniem są coraz częściej podejmowane w badaniach. W opracowaniu Grzelaka mierzono je wskaźnikiem intensywności powiązań, ustalonym z uwzględnieniem transferów pieniężnych „zasilających” gospodarstwo i „odpływających” z niego, przyjmując, że wielkość strumieni wydatków i przychodów, odniesiona do wielkości ekonomicznej gospodarstwa lub pełnozatrudnionych, określa intensywność powiązań rynkowych gospodarstw rolnych⁴. Na tej podstawie stwierdzono, że związki gospodarstw rolniczych z rynkiem w krajach UE są większe niż w Polsce⁵. W analizach Kulikowskiego, dotyczących produkcji towarowej i towarowości, stwierdzono, iż istnieje znaczne przestrzenne zróżnicowanie rolnictwa pod względem tej cechy⁶. Powiązania gospodarstw rolniczych z otoczeniem można ujmować szeroko, uwzględniając wiele elementów mających wpływ na te związki, m.in. wielkość zakupu artykułów do produkcji, zakres korzystania z najmniej siły roboczej, usług, kapitału, ziemi (dzierżawa), korzystanie z doradztwa rolniczego, współpracę z innymi producentami, w tym uczestnictwo w zespołach czy grupach producenckich. Kontakty z rynkiem można oceniać przez

³ A. Sikorska i in., 2009, *Instrumenty oddziaływania państwa na kształtowanie struktury obszarowej gospodarstw rolnych w Polsce; rola systemu ubezpieczenia społecznego rolników w kształtowaniu tej struktury. Stan obecny i rekomendacje na przyszłość oraz propozycje nowych rozwiązań dotyczących tego obszaru dla systemu ubezpieczeń rolników. Ekspertyza dla MRiRW*, Warszawa, www.bip.minrol.gov.pl [dostęp: 25.02.2014].

⁴ A. Grzelak, 2004, *Związki gospodarstw rolnych z otoczeniem rynkowym w krajach UE – wnioski dla Polski*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, nr 2, Poznań.

⁵ A. Grzelak, 2008, *Związki gospodarstw rolnych z rynkiem w Polsce po roku 1990*, Wydawnictwo AE w Poznaniu.

⁶ R. Kulikowski, 2013, *Produkcja i towarowość rolnictwa w Polsce. Przemiany i zróżnicowanie przestrzenne po II wojnie światowej*, PAN IGiPZ, Warszawa.

określanie skali czy rodzajów sprzedawanych produktów rolniczych i usług⁷. Dotychczas w literaturze polskiej powiązania gospodarstw rolniczych z rynkiem określano, wykorzystując głównie produkcję przeznaczoną na sprzedaż. Na podstawie przeprowadzonych badań można uznać, iż jest to kluczowy element oceny tych związków, „najbardziej wymierny”, wskazujący na aktywność rolników na rynku. Takie też ujęcie przyjęto w niniejszym opracowaniu.

2. Cel i metody badań

Celem opracowania jest ocena zmian, jakie nastąpiły w Polsce w zakresie powiązań z rynkiem rolnictwa po wejściu Polski do UE. Dokonano analizy zmian w zakresie zróżnicowania rolnictwa w poszczególnych rejonach kraju pod względem powiązań z rynkiem oraz oceny produkcji towarowej i towarowości rolnictwa. Porównano rejony, w których gospodarstwa rolnicze charakteryzowały się niższym stopniem kontaktów z rynkiem.

Źródłem materiałów były dane Głównego Urzędu Statystycznego oraz dostępna literatura naukowo-badawcza. Prezentując dane dotyczące zróżnicowania regionalnego w ujęciu wojewódzkim, przedstawiono wybrane informacje dotyczące powiązań z otoczeniem z wykorzystaniem produkcji towarowej, towarowości produkcji oraz zmiany w strukturze produkcji towarowej w poszczególnych województwach. Opracowanie jest wstępem do szerszych badań i analiz zróżnicowania przestrzennego kontaktów gospodarstw rolniczych z otoczeniem.

3. Tendencje do zmian w produkcji towarowej i towarowości produkcji w ujęciu przestrzennym

Wiele badań wskazuje na to, iż rolnictwo polskie jest bardzo zróżnicowane przestrzennie⁸. Mimo wielu opracowań na ten temat zgodzić się trzeba, że jak pisze Zegar, istnieje potrzeba ciągłego śledzenia i analizowania zmian, gdyż zróżnicowanie przestrzenne ma swoje granice, zwłaszcza jeżeli dotyczy poziomu życia⁹. W gospodarstwach rolniczych warunkiem zadowalającego poziomu życia dla rolników są między innymi dochody uwarunkowane odpowiednim poziomem sprzedaży.

Analizując towarową produkcję rolniczą w Polsce, można stwierdzić, iż gospodarstwa i rejony Polski w latach 1995-2005 znacznie różniły się pod względem pro-

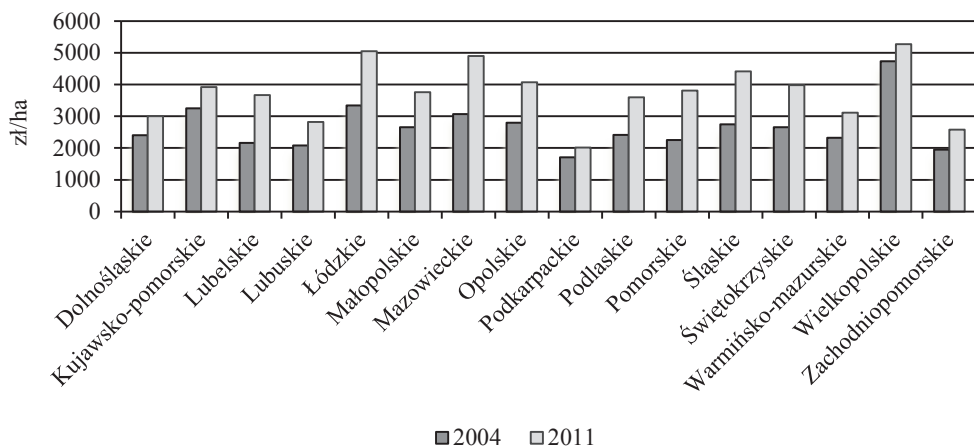
⁷ Por. B. Gołębiowska, 2010, *Organizacyjno-ekonomiczne skutki zróżnicowania powiązań gospodarstw rolniczych z otoczeniem*, SGGW, Warszawa.

⁸ Por. W. Poczta, N. Bartkowiak, 2012, *Regional differentiation of agriculture in Poland*, J. Agribus. RuralDev., 1(23); H. Runowski, 1990, *Regionalne uwarunkowania rozwoju produkcji zwierzęcej. Rozprawy naukowe i monografie*, SGGW-AR, Warszawa; A.P. Wiatrak, 1986, *Przestrzenne zróżnicowanie gospodarki rolnej w Polsce*, PWN, Warszawa; A.P. Wiatrak, 2005, *Regionalny wymiar rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Kwestia agrarna w Polsce i na świecie*, SGGW, Warszawa.

⁹ J. Zegar (red.), 2003, *Zróżnicowanie regionalne rolnictwa*, GUS, NSR 2002, Warszawa.

dukcji przeznaczanej na rynek¹⁰. Zjawisko zróżnicowania przestrzennego rolnictwa wydaje się być naturalnym, biorąc pod uwagę jego zależność od uwarunkowań przyrodniczych, rozwoju gospodarczego, społecznego, tradycji czy kultury rolnej.

Znaczenie rolnictwa w poszczególnych rejonach kraju obrazuje wolumen wytworzonej produkcji. W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wskazuje na regiony, gdzie rolnictwo produkuje głównie z przeznaczeniem na rynek (rys. 1). Dominowały pod tym względem województwa wielkopolskie oraz łódzkie.

Rys. 1. Towarowa produkcja rolnicza na 1 ha UR w latach 2004 i 2011 w ujęciu przestrzennym

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Roczniki Statystyczne Województw 2005-2013; Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2013.

Wiąże się to z produktywnością ziemi w tych województwach (około 7 tys. zł/ha UR), na co ma wpływ m.in. wysoki poziom kultury rolnej i wysoka specjalizacja chowu trzody chlewnej¹¹. We wszystkich województwach w analizowanych latach nastąpił wzrost wartości produkcji towarowej na 1 ha UR. Nie uwzględniając inflacji we wzroście wartości produkcji, a jedynie porównując zmiany w układzie wojewódzkim, można stwierdzić, iż największy przyrost produkcji towarowej nastąpił w województwach mazowieckim, łódzkim i śląskim. Znaczący wzrost zanotowano także na Lubelszczyźnie.

Wysoki poziom produkcji towarowej na 1 ha UR nie zawsze wiązał się z wysoką towarowością produkcji (mapa na rys. 2). Wysokim stopniem towarowości rolnictwa charakteryzowały się województwa w północno-zachodniej Polsce, co wiązało

¹⁰ B. Gołębowska, 2007, *Regional diversification of agricultural activity of individual farms in Poland*, [w:] *Tradition and Innovation*, GTK Szent Istvan University, Gödöllő, Węgry.

¹¹ *Raport podsumowujący. Szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w ujęciu regionalnym*, Warszawa 2012, Agrotec, PAN IGiPZ, http://ksow.pl/fileadmin/user_upload/ksow.pl/pliki/ANALIZY [dostęp: 3.03.2014].

Rys. 2. Towarowość rolnictwa według województw w 2010 r.

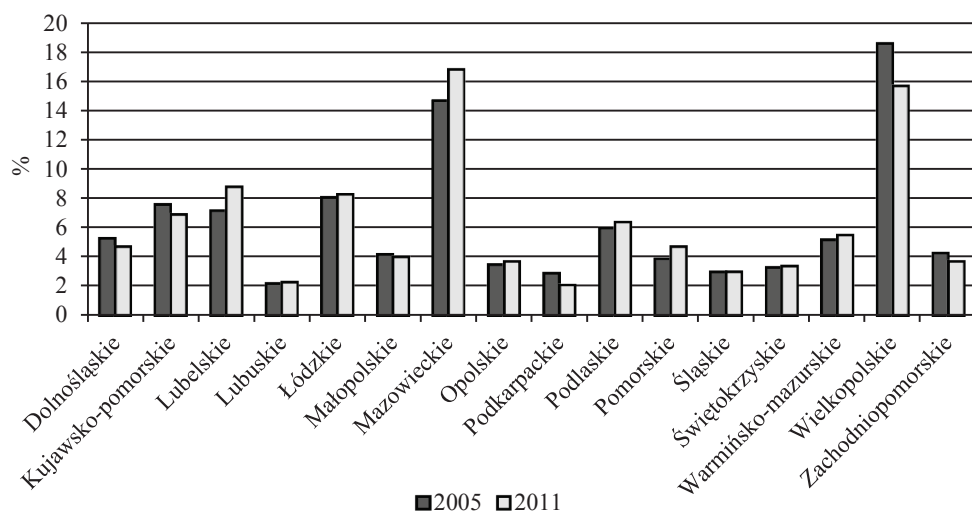
Źródło: *Szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w ujęciu regionalnym*, Warszawa 2012, Agrotec, PAN IGiPZ, http://ksow.pl/fileadmin/user_upload/ksow.pl/pliki/ANALIZY [dostęp: 3.03.2014].

się z dużą przeciętną powierzchnią gospodarstw, z których część powstała po likwidacji wielkoobszarowych gospodarstw państwowych na początku lat 90. XX wieku.

Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej nastąpił wzrost eksportu produktów rolnych, a także pojawiła się możliwość korzystania z unijnych środków pomocowych, które przyczyniły się do zwiększenia produkcji towarowej rolnictwa i towarowości produkcji. Wzrost cen produktów spowodował, iż większa część produkcji przeznaczana była na sprzedaż, ograniczając tym samym samozaopatrzenie.

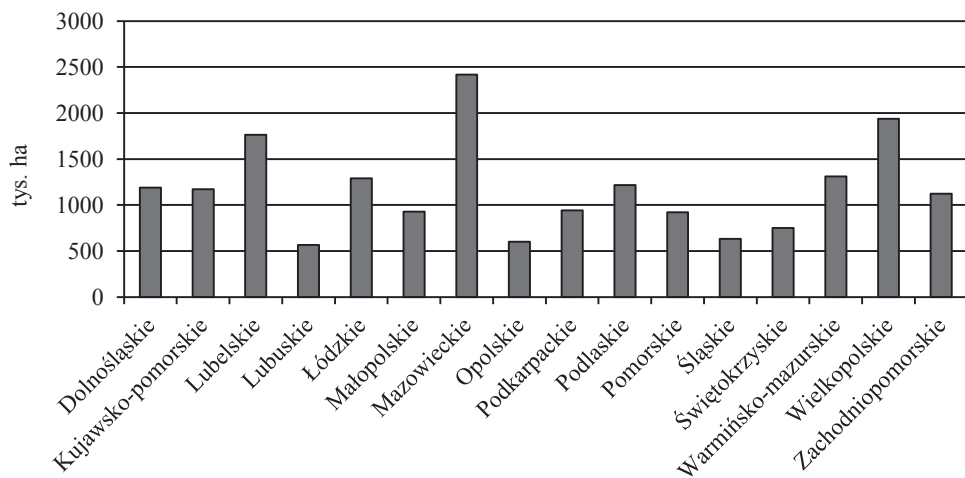
Udział poszczególnych województw w wytwarzaniu produkcji towarowej w analizowanym okresie był zróżnicowany (rys. 3). Jest to uzależnione między innymi od powierzchni użytków rolnych, warunków naturalnych, kierunku i intensywności produkcji, poziomu rozwoju rolnictwa, wielkości gospodarstw czy zaludnienia.

Zdecydowanie dominującymi w tym względzie były województwa wielkopolskie i mazowieckie, co jest oczywiste, biorąc pod uwagę, iż są one największe pod względem powierzchni użytków rolnych (rys. 4). Zmiany następowały jedynie w kolejności tych województw. W wielkopolskim w 2011 r. nastąpiło zmniejszenie o 3 punkty procentowe w stosunku do 2005 r., odwrotna sytuacja wystąpiła w natomiast w województwie mazowieckim (wzrost o 2 pp.), co było związane głównie ze

Rys. 3. Udział województw w tworzeniu towarowej produkcji rolnej w latach 2005 i 2011

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007; Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2013.

Rys. 4. Powierzchnia użytków rolnych w województwach w 2013 r.

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw 2013, GUS, Warszawa.

znacznym zwiększeniem udziału towarowej produkcji roślinnej w tych latach (z 15,3% do 19,6%).

Podobna przyczyna obniżenia udziału wystąpiła w Wielkopolsce, gdzie znaczenie województwa w wytwarzaniu towarowej produkcji roślinnej spadło z 16,0% do 10,1%

(przy produkcji towarowej zwierzęcej na względnie stałym poziomie) (tab. 1 i 2). Najniższym udziałem w tworzeniu produkcji towarowej charakteryzowały się województwa lubuskie i podkarpackie, przy czym w tym przypadku nie tylko niski poziom UR był przyczyną, gdyż zdecydowanie najmniejsze pod względem zasobów ziemi możliwej do użytkowania rolniczo jest województwo śląskie. Oczywiście wzrost udziału jednego województwa następuje również kosztem spadku poziomu produkcji w innych. W analizowanych latach wystąpił zauważalny wzrost znaczenia województwa lubelskiego w tworzeniu towarowej produkcji roślinnej. Można stwierdzić, iż w tym rejonie nastąpiło polepszenie wykorzystania potencjału zasobów podstawowych czynników produkcji, jak też korzystnych warunków przyrodniczych (z punktu widzenia produkcji rolniczej), skutkujące wzrostem udziału tego województwa w rolniczej produkcji towarowej. Jak wskazuje Krasowicz, na przełomie wieków (lata 1999-2002) podstawowymi przyczynami relatywnie niskiego wykorzystania potencjału rolnictwa Lubelszczyzny były niedostateczny rozwój przemysłu rolno-spożywczego oraz dotychczas zła sytuacja ekonomiczna rolnictwa. Znaczną część towarowej produkcji rolniczej województwa stanowiły surowce dla przetwórstwa, a nie produkty przetworzo-

Tabela 1. Udział województw w tworzeniu towarowej produkcji roślinnej w latach 2004-2011

Województwo	Udział województw w produkcji towarowej roślinnej [%]							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dolnośląskie	8,0	8,7	7,6	8,3	7,4	8,3	8	7,8
Kujawsko-pomorskie	8,1	7,7	7,8	7,7	5,7	7,9	7,6	6,9
Lubelskie	9,3	8,4	10,0	9,3	10,2	9,9	11,2	12,8
Lubuskie	2,3	2,4	2,0	2,5	2,0	2,9	2,6	2,0
Łódzkie	8,3	6,7	9,4	9,9	10,6	8,3	8,9	8,8
Małopolskie	4,9	4,8	4,7	4,9	4,7	3,8	3,5	4,8
Mazowieckie	16,8	15,3	18,1	15,2	20,6	16,5	17,6	19,6
Opolskie	4,7	4,6	4,3	5,1	4,4	5,3	4,5	4,8
Podkarpackie	2,1	2,2	2,3	2,2	2,3	2,2	1,8	2,0
Podlaskie	1,8	1,8	1,7	1,5	1,7	1,6	1,6	1,6
Pomorskie	4,9	5,2	5,2	5,3	4,8	4,9	5	4,6
Śląskie	3,0	3,1	2,6	2,8	2,6	2,5	2,4	2,4
Świętokrzyskie	4,8	4,3	4,7	4,3	5,0	4,1	3,8	4,2
Warmińsko-mazurskie	3,7	3,1	3,3	3,4	3,3	3,8	3,5	3,1
Wielkopolskie	10,9	16,0	11,2	11,6	9,0	10,9	12,3	10,1
Zachodniopomorskie	6,4	5,7	5,1	6,0	5,7	7,1	5,7	4,5

Źródło: Roczniki Statystyczne Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2006-2008; Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2013.

Tabela 2. Udział województw w tworzeniu towarowej produkcji zwierzęcej w latach 2004-2011

Województwo	Udział województw w produkcji towarowej zwierzęcej [%]							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dolnośląskie	3,3	3,0	3,1	2,6	2,6	2,6	2,6	2,4
Kujawsko-pomorskie	7,7	7,6	7,5	7,3	6,9	7,4	7,2	6,9
Lubelskie	6,2	6,5	6,6	6,5	6,2	5,9	5,8	5,9
Lubuskie	2,2	2,2	2,1	2,1	2,0	1,9	2,1	2,5
Łódzkie	8,7	9,0	8,8	8,7	8,5	7,7	7,2	7,9
Małopolskie	4,1	3,8	4,1	4,3	3,6	3,6	3,4	3,3
Mazowieckie	13,3	14,3	14,9	14,3	14,7	14,8	14,8	14,7
Opolskie	2,6	2,8	2,7	2,7	2,7	2,7	3,0	2,8
Podkarpackie	3,5	3,3	3,2	3,4	3,0	3,0	2,4	2,2
Podlaskie	8,5	8,5	8,9	9,2	9,8	10	8,7	9,9
Pomorskie	3,3	3,1	2,9	3,3	3,4	4,0	4,5	4,8
Śląskie	3,0	2,9	2,8	2,9	3,3	3,3	3,1	3,5
Świętokrzyskie	3,1	2,7	2,8	2,8	2,7	2,9	2,7	2,9
Warmińsko-mazurskie	7,1	6,5	6,4	6,3	6,7	6,9	7,1	7,2
Wielkopolskie	19,6	20,3	19,9	20,5	20,4	20,1	22,0	19,9
Zachodniopomorskie	3,8	3,5	3,3	3,1	3,5	3,2	3,4	3,2

Źródło: Roczniki Statystyczne Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2006-2008; Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2013.

ne, charakteryzujące się większym udziałem tzw. wartości dodanej¹². Natomiast na Podkarpaciu rolnictwo charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem agrarnym oraz nadmiarem zasobów siły roboczej, często prowadzone jest w niekorzystnych warunkach klimatycznych, na terenach podgórskich czy górskich. Zdecydowanie najniższy wkład w roślinną produkcję towarową wносиło województwo podlaskie. Jest to uzasadnione wyższym poziomem produkcji zwierzęcej i w większym stopniu przeznaczeniem produktów roślinnych na pasze.

Produkcja towarowa zwierzęca zdominowana była przez województwo wielkopolskie (średnio 20-procentowy wkład tego województwa w jej wytwarzanie), co było zauważalne także w wolumenie produkcji towarowej w przeliczeniu na 1 ha UR (rys. 1).

¹² S. Krasowicz, 2004, *Czynniki ograniczające wykorzystanie potencjału rolnictwa Lubelszczyzny*, Biuletyn Informacyjny nr 9, Lubelski Oddział PAN. www.pan-ol.lublin.pl/biul_9 [dostęp: 7.03.2014].

4. Zakończenie

Analiza towarowości rolnictwa i produkcji towarowej w Polsce wskazuje na dostosowywanie produkcji przez rolników do zmieniających się warunków rynkowych. Zmieniające się warunki zewnętrzne powodują zmiany sytuacji gospodarstw i ich dostosowywanie do zmiennych warunków otoczenia.

Stwierdzono, iż istnieje znaczne zróżnicowanie pod względem wytwarzanej produkcji towarowej między poszczególnymi województwami, co można uznać za naturalne, biorąc pod uwagę różnice warunków przyrodniczych. Z tego względu istnieją rejonry predestynowane do określonego rodzaju czy kierunku produkcji rolniczej ze względu na cechy rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Uwzględniając zmiany sytuacji rolnictwa po wejściu Polski do Unii Europejskiej, można stwierdzić, iż następuje zróżnicowanie między województwami i wzrost towarowej produkcji rolniczej w rejonach, gdzie istnieją korzystne warunki do rozwoju rolnictwa. Największy przyrost produkcji towarowej stwierdzono w województwach mazowieckim, łódzkim i śląskim. Znaczny wzrost zanotowano także na Lubelszczyźnie.

W analizowanym okresie występowały także różnice i zmiany w poszczególnych latach w poziomie produkcji towarowej. Wskazuje to w podziale na towarową produkcję roślinną i zwierzęcą na znaczącą zależność od uwarunkowań rynkowych. W okresach względnie stabilnej sytuacji w otoczeniu również produkcja towarowa w rolnictwie kształtowała się na względnie wyrównanym poziomie.

Literatura

- Gołębiewska B., 2007, *Regional diversification of agricultural activity of individual farms in Poland*, [w:] *Tradition and Innovation*, GTK Szent Istvan University, Gödöllő, Węgry.
- Gołębiewska B., 2010, *Organizacyjno-ekonomiczne skutki zróżnicowania powiązań gospodarstw rolniczych z otoczeniem*, SGGW, Warszawa.
- Grzelak A., 2004, *Związki gospodarstw rolnych z otoczeniem rynkowym w krajach UE – wnioski dla Polski*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, nr 2, Poznań.
- Grzelak A., 2008, *Związki gospodarstw rolnych z rynkiem w Polsce po roku 1990*, Wydawnictwo AE w Poznaniu.
- Kania J., 2009, *Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich w jednoczącej się Europie*, „Aura. Ochrona Środowiska”, nr 1.
- Krasowicz S., 2004, *Czynniki ograniczające wykorzystanie potencjału rolnictwa Lubelszczyzny*, Biuletyn Informacyjny nr 9, Lubelski Oddział PAN, www.pan-ol.lublin.pl/biul_9 [dostęp: 7.03.2014].
- Kulikowski R., 2013, *Produkcja i towarowość rolnictwa w Polsce. Przemiany i zróżnicowanie przestrzenne po II wojnie światowej*, PAN IGiPZ, Warszawa.
- Poczta W., Bartkowiak N., 2012, *Regional differentiation of agriculture in Poland*, J. Agribus. Rural Dev., 1(23), s. 95-109.
- Runowski H., 1990, *Regionalne uwarunkowania rozwoju produkcji zwierzęcej. Rozprawy naukowe i monografie*, SGGW-AR, Warszawa.
- Sikorska A. i in., 2009, *Instrumenty oddziaływania państwa na kształtowanie struktury obszarowej gospodarstw rolnych w Polsce; rola systemu ubezpieczenia społecznego rolników w kształtowaniu*

- tej struktury. Stan obecny i rekomendacje na przyszłość oraz propozycje nowych rozwiązań dotyczących tego obszaru dla systemu ubezpieczeń rolników. Ekspertyza dla MRiRW*, Warszawa, www.bip.minrol.gov.pl/ [dostęp: 25.02.2014].
- Szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w ujęciu regionalnym*, Warszawa 2012, Agrotec, PAN IGiPZ, http://ksow.pl/fileadmin/user_upload/ksow.pl/pliki/ANALIZY [dostęp: 3.03.2014].
- Tomczak F., 2000, *Doświadczenia światowe rozwoju rolnictwa*, Roczniki Naukowe SERiA, t. II, z. 1.
- Wiatrak A.P., 1986, *Przestrzenne zróżnicowanie gospodarki rolnej w Polsce*, PWN, Warszawa.
- Wiatrak A.P., 2005, *Regionalny wymiar rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Kwestia agrarna w Polsce i na świecie*, SGGW, Warszawa.
- Zegar J. (red.), 2003, *Zróżnicowanie regionalne rolnictwa*, GUS, NSR 2002, Warszawa.

SPATIAL DIVERSITY OF COMBINING AGRICULTURE WITH THE ENVIRONMENT IN THE YEARS 2004-2012

Summary: The paper presents the spatial diversity of linkages of agriculture with the environment by analyzing the production of goods and marketability of production. It shows the evolution of the production allocated to sales and the share of market output in global agriculture. Considerable diversification of commodity production among voivodeships has been noticed. Taking into account the changes in the situation of agriculture after Polish accession to the European Union it can be concluded that variation occurs between the voivodeships and the increase in commercial agricultural production in areas where there are favorable conditions for the development of agriculture. The largest increase in commodity production occurred in Mazowieckie, Łódź and Silesia Voivodeships.

Keywords: market production, marketability of production, relationship with the environment.